

Illes, arxipèlags i relacions transnacionals: una lliçó de Còrsega i Sardenya

Còrsega i Sardenya rarament són percebudes com un arxipèlag. Per què? | La relació històrica que tenien ambdós territoris s'ha impedit, sobretot a conseqüència de la construcció dels estats-nació

El president de l'Assemblea de Còrsega, Jean-Guy Talamoni, rep una bandera sarda de part del seu homòleg sard, Gianfranco Ganau, el 2016. | Consiglio Regione Autonomia della Sardegna.

Santa Teresa Gal-lura és un petit port al nord de l'illa de Sardenya, un d'aquells que no tindrien cap importància si no fos que des d'aquí, amb un viatge d'uns 40 minuts, es passa a Còrsega. El trajecte és breu, 13 quilòmetres, per creuar l'Estret de Bonifaci, el braç de mar que separa les dues illes. Un observador distret diria que, a causa d'aquesta proximitat, es tracta d'un arxipèlag. Això és el que mostra la geografia física, però si ens posem a buscar en atles i enciclopèdies, o si llegim un estudi qualsevol de l'àmbit de la Humanitats i de les Ciències Socials, ens trobaríem que **Còrsega i Sardenya són dues illes, separades i distants, i normalment així són analitzades. Rarament són percebudes com el que són: un grup d'illes, és a dir un arxipèlag.** Per què?

El concepte d'arxipèlag, de fet, és poc precís. Si fem una ullada a algunes definicions trobaríem que la *Enciclopèdia Catalana* parla d'un "conjunt d'illes més o menys agrupades i sovint amb característiques geogràfiques similars", mentre segons el *Cambridge Dictionary* es tracta "d'un grup de petites illes o un àrea marítima en què hi ha moltes illes petites". La definició és força genèrica, i provoca també a casa nostra certes confusions: què són les Pitiüses, un arxipèlag o un grup d'illes que forma part d'un arxipèlag? Efectivament, un arxipèlag no és un fet geogràfic tangible, com un riu o una muntanya, sinó que és el resultat d'un procés d'assemblatge, amb què

Pensem.

diverses illes escampades per un braç de mar s'ajunten en un mateixa unitat. Es tracta d'un procés que, òbviament, es pot realitzar si existeix una relació física entre les illes, amb persones, béns i idees que es mouen dins de l'arxipèlag. I, sobretot, si existeixen la voluntat i les condicions. En el cas de Còrsega i Sardenya, aquest assemblatge no s'ha fet. Al contrari, **la relació que existia es va progressivament impedir, com a conseqüència de la construcció dels estats nacionals**. Durant l'any 2019, com investigador de la *Università di Corsica*, he reconstruït la història d'aquesta relació impossible, detallant com la construcció de la frontera, les relacions diplomàtiques franco-italianes i el context econòmic i polític han impedit tot tipus de cooperació interinsular.

(<https://www.pensem.cat/registre>)

L'arxipèlag negat

Corsos i sards han tingut contactes com a mínim des de l'Edat del Bronze, i de fet la civilització Nuràgica a Sardenya, i la Torreana a Còrsega són considerades expressions d'una mateixa cultura. Les dues illes han format part d'una mateixa província de l'Imperi Romà, i a partir de la seva caiguda mai van tornar a trobar-se mancomunades, per bé que nominalment formaven part del Regne de Sardenya i de Còrsega. Com és ben sabut, **Sardenya fou integrada a la Corona d'Aragó, i Còrsega quedà sota domini de Gènova**. Això no va trencar els contactes, i durant els segles XVII i XVIII molts corsos es van establir a l'extrem nord de Sardenya, a la regió de Gal·lura, fins al punt que la llengua parlada aquí és una variant del cors. Les gents que habitaven al voltant de l'Estret van mantenir una relació intensa fins als inicis del segle XIX. Els corsos instal·lats a La Maddalena, illot davant les costes sardes, seguien tenint intenses relacions amb Bonifaci. Aquí es casaven, batejaven els fills o sacrificaven els animals, contravenint les pretensions del Rei de Sardenya que els considerava súbdits seus. Les illes de l'estret eren una terra de ningú, fins que el 1767 la Marina Sarda va prendre 'possessió' de La Maddalena i dels illots al seu voltant, que avui coneixem com Arxipèlag de la Maddalena. Durant els mateixos anys a Còrsega es vivien els darrers anys de la revolució que, des de 1729, havia esclatat contra el domini genovès, i que el Rei de França estava a punt d'aixafar. El 1769 a Ponte Novu els rebles corsos foren vençuts, i les tropes franceses es quedaren per preparar l'annexió definitiva, que arribarà en plena Revolució francesa.

Aquest article és una adaptació de: Farinelli, M.A.

(2021). *The impeded archipelago of Corsica and Sardinia*

(https://www.islandstudies.ca/sites/default/files/ISJFari_nelliSardiniaCorsicaImpededArchipelago.pdf)
(PDF), *Island Studies Journal*, 16(1), 325-342.

A partir d'aquell moment es va començar a construir una frontera, que acabarà separant sards i corsos, amb conseqüències importants sobre el desenvolupament d'aquest àrea. Una frontera que va ser travessada per tropes franceses el 1793, vigilada per la Royal Navy durant les guerres napoleòniques i tan violada pels contrabandistes que, al 1807, es va fundar al ciutat de Santa Teresa Gal-lura per vigilar-la. **Amb la unificació italiana, l'any 1861, l'Estret va esdevenir la línia de divisió entre dos estats** que no tardarien en mostrar la seva rivalitat pel que fa la política mediterrània. A més, Còrsega era considerada pel nacionalisme italià com a part de la nació a construir, terra irredempta (com Savoia i Niça, cedides a Napoleó III per obtenir la unificació). La relacions franco-italianes es van tornar tenses un primer cop entre 1881-1892, quan l'establiment del protectorat francès a Tunísia va ser saludat amb l'aixecament de tarifes prohibitives per les importacions des de França. El resultat va ser particularment greu per a Sardenya, molt lligada al mercat francès i cors, i que va viure una tremenda crisi econòmica.

La situació es va suavitzar amb el tombant de segle, fins al punt que uns representants corsos en visita a Sardenya proposaven d'integrar les dues economies, però sense cap èxit. La retòrica nacionalista pogué més de les consideracions pràctiques, i les preocupacions augmentaren quan a les dues illes van sorgir uns moviments que reivindicaven una diferent relació illa-continent: el Partit Sard d'Acció (1921) i el Partit Cors d'Acció (1923). N'hi havia prou perquè les autoritats dels dos estats fossin preocupades, sospitant que els partits eren en realitat quintes columnes per preparar l'annexió a l'estat veí. Amb l'arribada de Mussolini al poder, l'irredemptisme va marcar la política exterior italiana, i Còrsega fou considerada el primer pas cap a la construcció de l'imperi mediterrani. L'Estret fou ulteriorment militaritzat, i **l'any 1942 tropes italianes ocupaven Còrsega, provocant la formació d'una guerrilla armada que aconseguirà alliberar l'illa al setembre de 1943**. Els sards, ben presents dins les tropes d'ocupació, van rebre el menyspreu dels corsos quan, un cop acabada la guerra, tornaren per fer els treballs més humils. Eren els *sardó*.

[noticiadiariambautor]93/91[/noticiadiariambautor]

Col·laboració transfronterera

Durant la postguerra, però, el context va canviar. Sardenya era, a partir de 1948, una regió autònoma, mentre que Còrsega era només l'apèndix insular d'un departament francès.

L'autonomia sarda fou acompanyada d'un imponent, i controvertit, programa d'intervenció econòmica, basat en la industrialització, el turisme i la modernització de l'agricultura. **Els primers governs regionals van voler establir una cooperació amb Còrsega**, integrant les economies de les dues illes i facilitant la circulació de béns i de turistes. Viatgers a part, era un projecte que fou dels primers sardistes als anys 20: trencar l'aïllament creant una sinergia interinsular. Només per fer un exemple del potencial d'una tal col·laboració, pensem que Còrsega necessitava productes agrícoles i industrials, i tenia una gran abundància d'aigua, mentre que Sardenya anava cap a la industrialització, i tenia escasses reserves hídriques.

Es van realitzar diversos encontres, es van redactar memorials i propostes, però totes les iniciatives promogudes van fracassar. Als inicis pesaven encara els prejudicis: **Sardenya era considerada una terra pobre, i els italians uns enemics. Però en breu passà tot el contrari i els corsos van començar a tenir por de la competència dels sards, sobretot en el turisme.**

Sardenya estava canviant ràpidament, en aquells anys. Els governs italians i francesos es van acordar per facilitar la circulació entre les dues illes, eliminant els controls de frontera per qui passava l'Estret i agilitzant els controls sobre les mercaderies. Però les autoritats franceses van limitar aquesta mobilitat el més possible, pel temor -en part fundat- que els sards immigressin il·legalment, però sobretot per protegir el comerç. En pràctica, l'acord només va funcionar pels turistes.

«Els autonomistes corsos durant la II Guerra Mundial eren vistos per part dels francesos com a agents al servei de la Itàlia feixista; pels feixistes italians, uns aliats útils»

A complicar les coses, però, foren sobretot les tensions nacionalistes. Tant Còrsega com Sardenya són unes perifèries problemàtiques, per raons similars, d'uns estats-nació amb projecció mediterrània. Francesització i italianització han procedit amb dificultats, generant empentes centrífugues que han portat al sorgiment de moviments culturals i polítics primer de caràcter regionalista, i que durant la segona meitat del segle XX evolucionaren cap al nacionalisme. A Còrsega, però, l'irredemptisme italià i moviments centrífugs es confonien perillosament, així que les preocupacions franceses davant de la retòrica expansionista del règim de Mussolini **van condemnar els autonomistes corsos a una incòmoda posició**: pels francesos eren agents al servei de la Itàlia feixista, pels feixistes italians uns aliats importants i al mateix temps problemàtics, ja que els consideraven massa separatistes i poc feixistes. Identificats com a col·laboracionistes per uns, malgrat el rol marginal durant l'ocupació italiana, amb la fi de la II Guerra Mundial gran part d'ells van ser condemnats pels tribunals francesos.

L'endemà de la guerra, els corsos demostraven la seva fidelitat a França, però en pocs anys va néixer un ressentiment pel tracte rebut. **L'illa era una perifèria en via de despoblació, que en els plans de desenvolupament econòmic elaborats a París era destinada a acollir tests d'armes nuclears, bases militars i turistes.** La idea era transformar les planes costaneres en terrenys cultivables o zones on edificar allotjaments per a turistes, però els beneficiaris de tot això van ser, en part, nous vinguts, en particular els empresaris 'continentals' i els *pièds-noirs*, els colons europeus que deixaven Algèria després de la independència. Als corsos els semblava que el pla fos substituir la població local amb nous vinguts, entregar els litorals al monocultiu turístic i desplegar la legió estrangera, com si l'illa fos l'últim reducte de l'imperi colonial al mediterrani. I efectivament, l'any 1970 els militants autonomistes descobriren com aquesta era la conclusió d'un estudi que el govern francès havia encarregat a l'Hudson Institute, un *think-thank* conservador amb seu a Washington, i que va mantenir secret.

Llavors va començar una mobilització per lluitar en contra d'aquell model de planificació econòmica, en què va destacar la figura d'**Edomnd Simeoni**. La ràbia es va canalitzar cap a un moviment primer regionalista, després autonomista i que, durant els 70, sense embuts es definia d'alliberament nacional. Un moviment en què convivien empentes independentistes i autonomistes, amb un sector que considerava l'ús de la violència simbòlica com del tot legítim. **Pels prefectes enviats des de París, però, aquells militants eren irredemptistes italians i nostàlgics feixistes, per tant s'havien de reprimir, o ignorar.** Enemics de la república i del progrés, eren condemnats a desaparèixer sota l'impuls modernitzant. I així alguns van començar a atacar símbols de l'estat, propietats dels nous vinguts, empreses turístiques, en un increment d'actes demostratius que, al 1976, va portar al naixement del Fronte di Liberazione Naziunale Corsu, i a una confrontació armada a la qual França va fer front amb violència parapolicíaca i

ambigües negociacions.

Durant el conflicte, que va tenir el seu clímax entre 1976 i 1983, França va concedir l'autonomia, reformada *grosso modo* tres cops fins avui, i diverses amnisties pels militants de l'FLNC, però la situació es va pacificar després que els nacionalistes van créixer electoralment, i quan al 2014 el grup armat -després d'un cicle de lluites intestines- va anunciar que abandonava la violència.

[noticiadiariambautor]93/8[/noticiadiariambautor]

Amb violència o sense

Aquestes tensions van impedir que, malgrat el nou marc europeu, Sardenya i Còrsega establissin una relació 'normal'. Efectivament, **les iniciatives que la Regió Sardenya va promoure als anys 60 per establir una col·laboració amb l'illa veïna van fracassar**. Primer de tot, perquè les preocupacions franceses eren tan grans que en un primer moment tot moviment regionalista o autonomista era vist com a irredemptista. L'obsessió centralista va portar un prefecte a identificar amb els 'violents' els sards establerts a Còrsega, elements incapaçs d'integrar-se i possiblement reclutats pel servei secret italià. La idea va tenir un cert èxit, i en un primer moment l'opinió pública - en gran part aquella continental- va identificar en els emigrants sards o italians els responsables dels sabotatges i de les pintades antifranceses. Però, poc a poc, es va fer sempre més evident com les protestes no eren dirigides des de Roma. Per la seva banda, les autoritats italianes també veien amb preocupació la relació corso-sarda. **Les forces de policia i els serveis secrets estaven molt preocupats per la possibilitat que el nacionalisme radical sard prengués inspiració des del cors**, o que s'establissin relacions entre els dos.

Santa Teresa Gal-lura, ciutat sarda des d'on passa bona part del trànsit entre les dues illes, va ser un indret molt vigilat als 80 i 90. La col·laboració corso-sarda es va veure afectada directament, i **el procés de construcció de la UE no va facilitar del tot la cooperació**, ja que per sobre dels corsos i sards van ser més importants els interessos nacionals de França i Itàlia. El fet que les dues fossin illes autònomes va servir de poc. Les diverses iniciatives posades en marxa -entre les quals una aliança entre illes mediterrànies proposada pel govern balear (coneguda amb l'acrònim IMEDOC)- van quedar en paper mullat, i només els programes europeus de cooperació transfronterera (coneguts com INTERREG) han tingut algun impacte, potenciant la infraestructura que connecta les dues illes.

A partir sobretot dels anys 90, el volum de turistes i de mercaderies que travessen l'estret ha augmentat significativament, tot i així **els dos governs insulars no han construït una col·laboració efectiva**. Encara existien dificultats geopolítiques, i el progrés de les relacions econòmiques no sempre tenia efectes positius, com quan els camions dels transportistes sards que importaven llenya des de Còrsega van ser objecte d'uns atacs del FLNC.

Les coses van començar a canviar quan a Còrsega la violència va deixar pas a la confrontació democràtica i els nacionalistes van convertir-se en la força política hegemònica. De fet, la cooperació internisular ha estat un tema clau per autonomistes i independentistes corsos i sards, que han col·laborat en diversos àmbits, en particular en la defensa de l'ecosistema de l'Estret de Bonifaci, gràcies sobretot a les institucions europees. Aquí els partits etnoregionalistes de les dues illes han teixit una col·laboració important, però difícilment altres forces s'hi van sumar. Una experiència important, que va obrir pas a un canvi històric el 2015, va ser quan una coalició entre autonomistes i independentistes va guanyar les eleccions a Còrsega, atorgant la presidència a **Gilles Simeoni**, fill de l'històric líder nacionalista Edmond.

En el nou curs de la política corsa, la relació interinsular és un dels objectius principals: com durant els anys 20, la integració de les dues illes és el pas fonamental per superar totes les dificultats lligades a la insularitat. Per la seva banda la Regió Sardenya, abans de centre-esquerra (2014-2019) i actualment controlada per un centre-dreta amb un pes important de la *Legha* i del Partit Sard d'Acció (2019-), ha respost positivament a les iniciatives corses.

Fins avui han estat signats diversos acords entre els governs de les dues illes, per facilitar la

cooperació cultural, econòmica, política i per crear aquelles infraestructures, i aquells lligams, que permetin unir aquest arxipèlag. **La intenció és invertir la tendència que ha impedit la relació**, i que s'ha imposat com a conseqüència del procés de construcció dels estats nacionals a un àrea perifèrica i fronterera com aquella ocupada per l'arxipèlag corso-sard. Una tendència que, a causa de la construcció de la frontera i per múltiples tensions nacionalistes que això ha generat, ha creat com un abisme entre dues terres tan properes.

La inversió d'aquesta tendència no és un recorregut fàcil, a més ara quan les fronteres a causa de la pandèmia han tornat a tenir un pes rellevant en la nostra vida, però no és impossible. Cal la voluntat de superar el marc, mental i institucional, imposat per l'estat-nació, i fer realitat la cooperació transfronterera, les relacions transnacionals i, en poca paraules, l'Europa de la qual fa dècades que se sent a parlar, i que massa sovint queda com una utopia negada pels interessos dels estats-nació que la componen.

D'altres articles d'interès:

[noticiadiariambautor]93/140[/noticiadiariambautor]

[noticiadiariambautor]93/42[/noticiadiariambautor]

[noticiadiariambautor]93/77[/noticiadiariambautor]